

BEETHOVEN

– izumitelj društveno
angažirane glazbe

mladen tarbuk

Gotovo da i nema muzikologa, glazbenika ili redovitijeg posjetitelja koncertnih dvorana koji ne bi sa strahopoštovanjem izgovorio majstorovo ime i bogobojazno ga svrstao u tri najveća genija svjetske povijesti glazbe. Pa što se to epohalno dogodilo sa Beethovenom? Naizgled ništa. On je, kao i njegovi veliki prethodnici, pisao u tonalitetnom sustavu razvijajući ili pak kombinirajući već postojeće forme. Lako je pokazati da su njegovi sonatni stavci tek maštoviti derivati Haydnovih lucidnih ideja, da su njegove fuge posljedak pažljivog studiranja Bachovih fuga modificiran sonatnom formom, da je njegova "Deveta simfonija" križanac simfonije i tada vrlo popularne revolucionarne kantate. Očito ćemo neke odgovore na gore iznesena pitanja morati potražiti na drugoj strani, pokušavajući istražiti sam fenomen slušanja i razumijevanja glazbe.

Kao i svaki drugi jezik, glazba predstavlja jasno razrađen sustav znakova koji prenose poruke. Stoga ona nije, niti može biti univerzalan ljudski jezik, već bitno ovisi o kulturi u kojoj je ponikla. Njezin univerzalni sustav znakova - note ne daje joj nužno razumljivost, kao što ni znanje latinske abecede nikome ne daje nužno razumijevanje jezika njome pisanih.

Kulturu možemo onda i definirati kao skupinu naučenih i uobičajenih kodova određene ljudske zajednice koja od našeg rođenja formira naš sinaptički ustroj, tj. svjetonazor i način razmišljanja. Ova tvrdnja primijenjena na glazbu glasi: doživljaj glazbe je određen ne samo perceptivnim procesom već i naučenim formama razumijevanja. Strukturu glazbe razumijemo samo poznavajući njezine osnovne strukture. Ali i šire: sinestetički doživljaj glazbe omogućuje samo višestruko prethodno ponavljanje sinestetičkih doživljaja. Ili još šire: sve izvanglazbene asocijacije ili misli mogu biti probuđene slušanjem samo ako su kao takve elementi pripadajuće kulture.

A glazba je oduvijek u kulturnom kontekstu samo primijenjena glazba. Ona od svojih vjerojatno magijskih i ritualnih početaka obilježava život ljudske zajednice u najvažnijim i najdramatičnijim trenucima, poput rođenja, svadbe, sprovoda, ili u onim hedonističkim, poput takozvane stolne glazbe (*Tafelmusik*) ili ljubavnih madrigala. Glazba zapadnoeuropskog kruga u tome nije nikakva iznimka. Cijela njezina povijest, od gregorijanskog korala do Gluckove opere, može se tumačiti kao stalno prodiranje elemenata svjetovne glazbe iz života malih ljudi u rigidni korpus crkvene glazbe kao glazbe vječnog, nadljudskog poslanja. Najoštriji prevrat u ovome polaganom procesu erozije zbio se uoči francuske revolucije: poglavito naglo zanimanje za društvenu formu koncerta, koji slušaju građani sjedeći u slobodnom rasporedu, bez hijerarhiziranosti baroknog kazališta, nije se zbio zbog nenadanog zanimanja za glazbu samu; ona je poslužila daleko više kao metafora

društva slobodnih i jednakih, u kojem je svakom dano da u glazbi uživa na ravnopravan način.

Upravo u toj točki se nalazi pretpostavka Beethovenovog obrata: građani prosvjetiteljskog doba tražili su glazbu koja govori o tom novom (njihovom) poretku. Međutim, odgovarajuću glazbu nije bilo lako pronaći. Dakako, crkvena glazba nije nikako odgovarala - ona je govorila o samo o stalnosti uloge Crkve na Zemlji. Svjetovna glazba također nije mogla doći u obzir - ona je pak počivala na sporo mijenjajućoj tradiciji pučke glazbe utemeljene na svakodnevnim uobičajenim događajima i starim tradicijama. I tada je izniklo nešto naizgled vrlo upotrebljivo: krvavi kovitlac francuske revolucije iznjedrio je masovnu pjesmu i operu spasa. Po prvi put u povijesti nastaje glazba za svakodnevnu ideološku upotrebu, glazba pisana po zadatku održavanja revolucionarnog žara i masovne euforije, jednostavna glazba koju mogu svi lako upamtiti i u njenom izvođenju sudjelovati. Međutim, i ona se, poput svoje majke revolucije, pokazala nepouzdanom: građanin se nije osjećao dijelom te svjetine, dapače, njemu je nedostajala uzvišenost ideje; građanin, s druge strane, nije želio izgubiti svoj mali svijet omeđen privatnim životom i njegovim običajima. A i revolucija je završila stvaranjem agresivnog francuskog carstva nezajažljivih apetita prema svim svojim susjedima.

U takvom okruženju stvara Beethoven svoju glazbu kombinirajući naizgled proturječne elemente: uzvišene meditativne ulomke prekidaju reski zvuci revolucionarnih koračnica; intimne ispovjedne stavke izmjenjuju sjećanja na doba nevinosti Haydnovih simfonija; stroge

crkvene fuge križaju divlji ostinatni ritmovi zahuktalog doba promjena. Odakle takva neobična smjesa disparatnih elemenata? Pa novonastali osviješteni građanin, koji uzima vlastiti usud u svoje ruke, nije čovjek izbrisano kulturnog habitusa; njegova nova ideologija mora sadržavati uzvišenost poslanja crkve; njegov novi privatni život mora imati obilježja privatnog života njegovih prethodnika; ali se svemu tome mora dati novi idejni pečat. U tomu se krije Beethovenov historijski *novum*: glazba kao izraz političke ideje, ali glazba koja o tome govori tadašnjem društvu razumljivim društvenim jezikom, glazba kojom snagu te ideje možemo doživjeti.

Nije teško uočiti subverzivnost takvog glazbenog jezika. On i u nekoj imaginarnoj budućnosti poziva na promjene iz očišta postojećeg stanja. Stoga je ubrzo uslijedila i fosilizacija Beethovenovog stila. To je bio jedini uspješan put neutralizacije inherentnog političkog naboja. U postrevolucionarnom periodu restauracije njegov stil je kanoniziran, a autor beatificiran. Glazba je pripala ekskluzivnom krugu posvećenika apsolutne glazbe i postala predmetom znanstvenog proučavanja. "Deveta simfonija" je vjerojatno bila jedino glazbeno djelo kojeg su s jednakim uvjerenjem i žarom u ispravnost vlastitih pobuda na svojim svečanim akademijama dali izvoditi i Adolf Hitler i Josif Visarionovič Staljin. Je li to idealna glazba totalitarne ideologije? Ili pak svjetske globalizacije? Ili solidarnosti cjelokupne ljudske vrste? „Oda radosti“ iz "Devete simfonije" danas je i himna Europske unije. No, Ludwig van Beethoven nadrasta sve ta svojatanja, posezanja i veličanja i svakako ga treba i nadalje izvoditi.